

UNIVERSITATEA TEHNICĂ A MOLDOVEI

**FACULTATEA URBANISM ȘI ARHITECTURĂ
DEPARTAMENTUL ARHITECTURĂ**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 72:711.4.03(478-21)(043.2)

TRONCIU SERGIU

**CONSTITUIREA ARHITECTURII
ORAȘULUI FLUVIAL TIRASPOL**

212.01. ARHITECTURA CLĂDIRILOR ȘI EDIFICIILOR

Autoreferatul tezei de doctor în arhitectură

CHIȘINĂU, 2019

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Arhitectură
al Universității Tehnice a Moldovei

Conducător științific:

Nesterov Tamara, doctor în studiul artelor, cercetător științific coordonator, Institutul Patrimoniului Cultural

Referenți oficiali:

Zahariade Ana Maria, profesor universitar, Universitatea Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București, România

Drișcu Mihai Corneliu, doctor în arhitectură, conferențiar universitar, decan al Facultății Arhitectură „G.M.Cantacuzino”, Universitatea Tehnică „Gh. Asachi” din Iași, România

Componența Consiliului științific specializat:

Stavilă Tudor, doctor habilitat în studiul artelor, profesor cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural – președinte

Carpov Aurelia, doctor în arhitectură, conferențiar universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei – secretar științific

Ciocanu Sergius, doctor în arhitectură, conferențiar universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei

Kuzi Anatolii, doctor în arhitectură, conferențiar universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei, director „Marhitrav-ATM” S.R.L.

Băncescu Irina, doctor în arhitectură, lector universitar, Universitatea Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București, România

Suținerea va avea loc la 19.04.2019, ora 14.00, în ședința Consiliului științific specializat D 212.01-07 din cadrul Universității Tehnice a Moldovei (MD 2060, mun. Chișinău, bd. Dacia, 39, blocul de studii nr.9, aula 9-208 (sala Expo FUA).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, biblioteca Universității Tehnice a Moldovei și pe pagina web a CNAA (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expedit la 11.03.2019

Secretar științific al Consiliului științific specializat:

Carpov Aurelia, doctor în arhitectură, conferențiar universitar, UTM

Conducător științific:

Nesterov Tamara, doctor în studiul artelor, cercetător științific coordonator, IPC

Autor:

Tronciu Sergiu

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei. Orașele fluviale au fost favoritele habitatului de-a lungul istoriei, arhitectura lor atrăgând atenția urbaniștilor din Europa, care au evidențiat caracteristicile specifice în evoluția lor. În Republica Moldova, caracteristici depline de oraș fluvial întrunește orașul Tiraspol, cu un înalt potențial uman și industrial, centru universitar, cultural și administrativ al Moldovei de Est, cumulând și potențialul turistic din zonă: recreațional, cognitiv-educațional, ecologic etc. Profilul multilateral al orașului a fost elucidat sub diferite aspecte, dar în elaborările istorico-arhitecturale și urbanistice particularitatea amplasamentului pe fluviul Nistru – factor potențial major pentru evoluția sa urbană și a arhitecturii edificiilor – nu a trezit un interes științific special. Studii privind constituirea arhitecturii orașului Tiraspol și analiza tipomorfolologică urbană în toată perioada de existență a orașului, începând de la fondarea în 1792 până în prezent, lipsesc, cu excepția perioadei sovietice, la care s-a referit în teza de doctor arhitectul Anatolii Kuzi [24].

Autorul tezei prezente face actuală tema de cercetare la impactul aspectului arhitectural urbanistic al orașului în raport cu spațiul acvatic al râului Nistru.

Problema structurii urbane a așezărilor europene raportată la frontul de apă a râurilor a fost subiectul de studiu al mai multor cercetări de arhitectură. Valoarea elementului natural pe care o comportă râul la formarea spațiului urban a fost abordată în lucrările lui Christian Norberg-Schulz (Norvegia), Herbert Dreiseitl (Germania), A.M.Zahariade și I.Băncescu (România) [1], Ia.Kosički și V.Vorobiov (Federația Rusă) [14]. Aceleași probleme au fost și în vizorul urbaniștilor sovietici: T.Savarenskaia [35], V.Baburov, Z.Iarghina, E.Markov, E.Mikulina, V.Vladimirov, A.Oseatinski [32]. De asemenea arhitectura localităților din RSSM amplasate pe Nistru a fost reflectată și în lucrările cercetătorilor moldoveni: V.Smirnov [40], I.Grițenko [17], V.Gorștein [14] ș.a.

Probleme teoretice ale arhitecturii orașelor fluviale și ale elementelor de tipologie urbană ale lor au fost formulate în lucrările lui Camillo Sitte, Cezar Lăzărescu, Dreiseith Herbert, V.Antiufeev [8], O.Zahorov [19], A.Kuzi, S.Zmeul, B.Mahaniko ș.a.

Elemente de arhitectură peisagistică și ecologia localităților riverane au fost reflectate în lucrările lui Simon Bell, Richard Marshall, A.Vergunov, Z.Tukmanova [40], A.Belkin [11], A.Bajenov, V.Vorobiov [14], G.Rihter, M.Utkin ș.a.

Valorificarea fluviului prin construcții inginerești a fost abordată în lucrările lui L.Naifelid, O.Leonov, L.Cernova, I.Lazareva [25] ș.a.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificare a problemelor de cercetare. Constituirea arhitecturii orașului Tiraspol în raport cu artera acvatică – fluviul Nistru

– nu a fost abordată structural, devenind vizibile atât lacunele cunoașterii tipomorfologice ale arhitecturii orașului, cât și elementele redundante (imagini, scheme, vederi etc.), care condiționează abordarea problemelor și oferă liantul necesar al aprecierii schimbărilor și optimizării soluțiilor arhitectural-urbanistice implementate.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul demersului științific constă în determinarea constituirii arhitectural-urbanistice a orașului Tiraspol în raport cu factorul primordial al amplasării riverane pentru elaborarea modelului optim de oraș în concordanță cu mediul natural acvatic. Pentru atingerea scopului au fost propuse următoarele obiective:

- evaluarea organizării urbanistice și de zonare funcțională a teritoriului în raport cu prezența fluviului;
- stabilirea particularităților arhitectural-urbane;
- determinarea formării carcusei și țesutului urban în funcție de cerințele normative, în zonele interdependente de artera acvatică;
- valorificarea tipomorfologică a țesutului urban în secțiune diacronică;
- elaborarea modelului teoretic de dezvoltare și extindere în perspectivă a orașului.

Metodologia cercetării științifice. În cercetare au fost folosite metode generale de cercetare științifică: descriptivă, documentare arhivistică; metode experimental-specifice domeniului arhitectural-urbanistic: cercetarea frontală a mediului urban istoric, analiza SWOT, reproducerea obiectivelor dispărute prin analiza surselor grafice, metoda de studiu cantitativă de analiză, interviul sociologic, colajul, metode grafo-analitice.

Noutatea și originalitatea științifică. Lucrarea reprezintă primul studiu complex dedicat evoluției și specificului urbanismului și arhitecturii orașului Tiraspol. Originalitatea lucrării este determinată de volumul materialelor incluse pentru prima dată în circuitul științific în scopul sistematizării arhitecturii ca rezultat al activității profesionale a arhitecților.

Problema științifică importantă soluționată în teză constă în identificarea carcusei arhitectural-urbane și de zonare funcțională a țesutului urban în raport cu spațiul prioritar fluvial. Ca rezultat a fost conturată analiza țesutului urban cu propuneri de dezvoltare a or. Tiraspol în concordanță cu raportul dintre carcasa orașului și componentele sale principale – obiectivele de arhitectură și mediul natural, cu sistematizarea centrului urban, precum și legăturile compoziționale dintre malurile r. Nistru, unul ocupat de locuitori, iar altul – de zona de agrement.

Semnificația teoretică constă în abordarea relației dintre organismul urban și mediul natural, componente importante în formarea aspectului arhitectural al unui oraș riveran. Rezultatele cercetării vor putea fi implementate în valorificarea arhitectural-urbanistică a orașelor riverane din RM, raportate la contextul mediului lor natural.

Valoarea aplicativă a lucrării reiese din utilizarea rezultatelor studiului la elaborarea planului urbanistic general al orașului Tiraspol și al planului de dezvoltare strategică a așezărilor aferente, precum și a programelor de construcție a clădirilor în partea riverană a orașului.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere. În urma cercetării arhitectural-urbanistice și tipomorfologice a or. Tiraspol au fost obținute următoarele rezultate:

1. Studiul complex al specificului arhitectural-urbanistic al orașului Tiraspol în întreaga perioadă a devenirii sale, de la fondare până în prezent.
2. Stabilirea aspectului sistemului ecofuncțional al or. Tiraspol definit de Identitatea Spațiului Urban și de Elementele Specifice ale Spațiului Urban în limita intravilanului, în conformitate cu teritoriile limitrofe (satele Târnauca, Chițcani, Blijnii Hutor, Sucleia).
3. Identificarea elementelor de arhitectură specifice orașului Tiraspol, repere științifico-aplicative fundamentate teoretic și metodologic utilizate la elaborarea restructurării și valorificării arhitecturale a splaiului râului Nistru.
4. Fundamentarea teoretică și elaborarea modelului de dezvoltare durabilă a orașului Tiraspol prin conceptualizarea noțiunilor de front la apă, a competențelor de proiectare urbanistico-arhitecturală și aplicarea practicii utilizate în orașele riverane optimizate prin restructurare.
5. Sistematizarea tipologică a edificiilor din patrimoniul arhitectural al or. Tiraspol: arhitectură civilă (locuințe și clădiri publice), aspecte comparative ale clădirilor cu arhitectură monumentală (tipul de biserică rotundă, edificii pentru spectacol).

Implementarea rezultatelor științifice. Lucrarea constituie o bază documentară și un suport metodologic pentru investigațiile ulterioare în domeniul arhitecturii, urbanisticii și ingineriei civile. La fel, poate servi drept sursă metodică complementară la studierea arhitecturii regiunii, pornind de la creația și aportul arhitecților și urbaniștilor, cu propunerea de utilizare a concluziilor studiului la elaborarea planului urbanistic general al orașului Tiraspol, precum și la folosirea pentru scenariile de proiectare a edificiilor în partea riverană. Rezultatele acestei cercetări, drept exemplu servind orașul Tiraspol, vor putea fi implementate în studierea orașelor riverane din RM și a arhitecturii lor contemporane, raportate la situația urbanistică existentă.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost implementate în procesul de îndrumare a tezelor de master ale studenților din UTM, cu tematica „Frontul la apă a orașelor din RM”, au fost publicate 13 articole (în volum de 4,93 coli de autor) în reviste științifice de talie națională și internațională și prezentate comunicări la 12 forumuri științifice din cadrul UTM, AȘM, Universității „T.Șevcenko” din Tiraspol, Muzeului Bucovinei, Suceava, Muzeului Unirii din Iași etc.

Volumul și structura tezei. Teza include 142 pagini text de bază care cuprinde: introducerea, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 240 titluri, (volumul total 280 pagini).

Cuvinte-cheie: front la apă, așezare urbană, binom oraș-apă, arteră acvatică, aspecte tipomorfologice, dezvoltare urbanistică, arhitectură ecleziastică, edificii publice.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducerea** tezei este expusă importanța cercetării și valorificării arhitecturii și situației urbanistice a orașului Tiraspol. Demersul științific este motivat de actualitatea problematicei prin importanța orașului situat pe Nistru, unul dintre cele nouă orașe riverane din componența RM. În introducere sunt descrise scopul și obiectivele tezei, metodologia cercetării științifice, noutatea științifică, semnificația teoretică, rezultatele științifice principale înaintate spre susținere, implementarea rezultatelor științifice, aprobarea rezultatelor științifice, valoarea aplicativă și teoretică, publicații și sumarul tezei.

Capitolul I, Rigorile și valențele bibliografiei și metodologia specială a cercetării identității arhitecturale a orașului Tiraspol, sistematizează practica și experiența urbanistică a formării orașelor riverane din diferite țări ale lumii, inclusiv experiența autohtonă a orașelor de pe r.Nistru, care au accentuat scopul demersului științific, și anume, în determinarea constituirii arhitectural-urbanistice a or.Tiraspol în raport cu factorul primordial al amplasării riverane.

Subcapitolul 1.1. Resurse bibliografice și materiale de documentare grafică

Experiența sovietică și rusă. Este importantă pentru determinarea etapelor în care orașul Tiraspol a făcut parte din Imperiul Rus, apoi din URSS. Studiile arhitectural-urbanistice ale orașelor așezate pe fluvii au fost inițiate de Tatiana Savarenskaia [35], care a cercetat marile orașe europene: Londra, Paris, Roma, Moscova și Sankt-Petersburg, elaborând metodologia cercetării amenajării orașelor din Europa întemeiate pe fluvii, fiind sintetizate teoretic mai târziu în monografia „Arta urbanistică”. Studiarea orașelor rusești de pe Volga a fost continuată de cercetătorii A.Oseatinski și T.Ciudinova [44]; aspectul urban al orașului Sankt-Petersburg – de către O.Zahorov, al orașelor de pe malurile Niprului – de V.Vorobiov. Modelul teoretic al sistemului ecologic râu-oraș a fost elaborat de N.Lazareva [25] și V.Grigoriev. Studii de reconstrucție a zonelor industriale din componența orașelor fluviale au fost elaborate de S.Frolov [42], a funcțiilor de agrement – V.Antiufeev. Relația binomului râu-metropolă al orașelor Moscova, Paris, Lion a fost studiată de savanții ruși, arhitecții N.Osilko [31] și E.Gusikova. Tipologia zonelor riverane a tramei stradale a fost propusă de O.Sadkovskaia [36]. Frontul industrial este cercetat de arhitecții A.Konstantinov [23], T.Demurova, O.Voronina, S.Abdullaeva. Preocupați de interacțiunea arhitectură-peisaj a orașelor riverane au fost E.Gusikova, Z.Tukmanova [40], I.Dunicikin, C.Karotkaia, I. Lukomskaia [26].

Experiența europeană și românească. Sinteza noțiunii de spațiu public al orașelor riverane, valorificată de C.Sitte, C.Lăzărescu, a fost implementată de A.M.Zahariade și I.Băncescu în proiectul „stART dâmbovița” și în cercetarea litoralului românesc în perioada comunistă abordată de către I.Băncescu. Arhitecții T. Popescu [3], D.Cosma [2] și R.Petrescu au analizat modul de reconstrucție a spațiului public în raport cu mediul fluvial.

Experiența asiatică este cunoscută grație studiilor arhitectului Ha Dui Ani [42], axate pe modificarea amplasamentului orașului Hanoi (Hà Nội) situat pe malul Râului Roșu (Sông Hồng).

Varietatea și nivelul studiului profesional al frontului la apă în diferite țări, obiectivele atinse în cercetările similare au accentuat scopul demersului științific.

Subcapitolul 1.2. Orașul Tiraspol reflectat în studii de istorie, arhitectură și urbanism. Arhitectura și urbanismul orașului riveran a fost cercetată sub aspect tipomorfologic prin analiza materialului grafic, a datelor statistice, dispuse în ordine cronologică, ce a permis expunerea investigației analitice.

Aspecte istorice. Primele descrieri ale aspectului urbanistic al orașului Tiraspol au fost reflectate în literatura cu caracter memorialistic de către P.Sumarokov, 1799 [39] și D.Bantysh-Kamensky, 1810 [8], în informațiile statistice, colectate de ofițerii Statului Major ai Rusiei editate de A.Șmidt, 1863, ș.a. Orașul fost descris de către istoricii S.Marețki, 1958, C.Sluțkaia, 1967, V.Kuklev, 1972, Gh.Dilevski, 1979, V.Polușin, 1995 [33] fără a fi menționată arhitectura.

Materiale și informații grafice (imagini istorice: desene, gravuri, fotografii, picturi). Aspectul arhitectural al orașului Tiraspol, format pe parcursul existenței sale, a fost imortalizat prin imagini grafice și fotografii, devenite larg cunoscute grație editării de către muzeograful orașului în albumele: „10 лет АМССР”, 1934; catalogul „Raionul Tiraspol”, 1966; „Тирасполь. 220 лет”, 2012 ș.a. Aspectul arhitectural se regăsește și în tablourile artiștilor plastici A.Foinițki, Gh.Zâkov, M.Balan ș.a. expuse în Galeria de pictură și Muzeul de istorie din orașul Tiraspol.

Studii și comunicări. Structura urbană a orașului Tiraspol a fost analizată în lucrările publicate de arhitecții A.Kolotovkin, I.Eltman, G.Pedaș, 1968, 1973, 1987; V.Smironov, 1975, M.Șlapac 2008, 2016 [6]. Arhitectura clădirilor și construcțiilor din orașul Tiraspol a fost expusă în studiile arhitecților E.Bognibov, 1976 [12]; I.Varticean, 1979, A.Kuzi, 1987, aspectul peisagistic al urbei – cercetat de arhitectul A.Belkin, 1976; arhitectura industrială de O.Baev, 1997 și V.Lupașcu, 1993 [28]. Ideea contopirii orașelor riverane de pe Nistru, cu o atenție deosebită acordată orașelor Tiraspol și Bender, a fost avansată de arh.V.Smironov, 1969, fiind preluată de către urbanistii I.Grițenco și V.Gorștein, anii 1970. La fel, au fost publicate articole de istoricii N.Vakula [13], E.Marunea, V.Siric, arhitecții V.Bogdan, I.Luncari [27], O.Rudakova [34], V.Cerdanțev, T.Nesterov [53], M.Șlapac, A.Carpov, S.Tronciu.

Proiecte arhitectural-urbanistice. Primele cercetări profesionale ale arhitecturii orașului Tiraspol au fost inițiate în scopul inventarierii fondului construit istoric și al situației arhitectural-urbanistice, fiind efectuate de către Institutul Național de Cercetări și Proiectări „Urban Proiect” (proiectul nr.159) în anii 1962-1970, folosit ca bază pentru proiectul urbanistic zonal (PUZ, nr.12290) și planul urbanistic general (PUG, 1985). Proiectul de contopire a orașelor riverane, amplasate pe malurile opuse ale fluviului Nistru, numit „Aglomerația Bender-Tiraspol”

(Тираспольско-Бендерская Агломерация), a fost elaborat în 1971 de către Institutul de Cercetări și Proiectări în Urbanism din Kiev (КННИИПГ: Киевский Научно-Исследовательский Институт Проектирования и Градостроительства).

Subcapitolul 1.3. Metodele folosite în cercetarea arhitectural-urbanistică a orașului Tiraspol. Tipologia cercetării a inclus o varietate largă de metode (schema nr.1).

Metodele generale de cercetare includ: metoda documentării cu sistematizarea materialului bibliografic și arhivistic; metoda comparativistă care identifică frontul la apă a orașelor fluviale cu același ordin al fenomenului; anchetarea online prin metoda „Filtrului” destinată publicului larg; interviul în profunzime cu experți, trecut prin intermediul metodei „Snowball Sampling”; radiografia orașului Tiraspol (analiza SWOT) care constituie temelia pentru realizarea strategiei de dezvoltare durabilă a frontului la apă.

Metodele experimentale. Prin intermediul diferitor probe: metoda succesiunii cadrelor vizuale în mediul urban (Determinarea dominantelor pe str. 25 Octombrie 1917); metoda reproducerii obiectivelor dispărute prin elaborarea modelelor tridimensionale din imagini de epocă; metoda colajului valabilă pentru arhitectura dispărută, precum și încadrarea în sit a proiectelor futuristice cu determinarea oportună a dimensiunilor și proporțiilor reale ale implantului urbanistic în situl existent.

Metodele specifice cuprind: analiza și prelucrarea materialului grafic care permite completarea metodei comparative; elaborarea modelelor 3D se datorează programelor SketchUp și AutoCAD în baza desenelor tehnice: fațade, planuri, secțiuni; metoda de expediție care presupune inspectarea, controlarea și cercetarea pe teren a arhitecturii orașului Tiraspol cu analiza schimbărilor cartate ale aspectului arhitectural. În cadrul cercetării au fost examinate problemele arhitectural-urbanistice similare din orașele fluviale din RM și peste hotarele ei.

Concluzii la capitolul 1. În programul de cercetare al tezei se analizează arhitectura și urbanismul orașului Tiraspol prin influențele interculturale și politice dominante și relația dintre centru-periferie a urbei riverane. Cercetarea urbanistică și a patrimoniului arhitectural, raportată la artera acvatică, coroborată de studiul habitatului, bazat pe modelele teoretice folosite în experiența cercetătorilor din Rusia, România și în practica orașelor fluviale europene permit racordarea cercetărilor similare prin aplicarea lor pentru orașul Tiraspol și alte orașe din RM.

Prin intermediul clasificării și ordonării cronologice a surselor bibliografice completate devin vizibile atât lacunele din studiile anterioare (lipsa compleă a Listei numelor de arhitecți, determinarea stilistică a patrimoniului arhitectural, neglijarea tipologiei arhitecturii monumentale etc.), cât și elementele redundante (imagini, scheme, vederi etc. arhicunoscute), se remarcă focalizările abordării. Analiza critică a bibliografiei autohtone cu date din domeniul istoriei și geografiei permite formarea unor abilități analitice și corelative aplicate la descrierea țesutului

urban al orașului Tiraspol. Metodologia folosită la cercetarea tezei în concordanță cu studiul de caz al binomului fluviu-oraș îndeplinește următoarele funcții:

1. Reglementarea etapelor elaborării și stabilirea potențialului de dezvoltare durabilă, precum și stabilirea strategiei pe viitor ancorată la problemele actuale, atribuindu-le o structură rațională și ordine consecutivă ce va asigura eficacitatea cercetării.
2. Asigurarea transmiterii mesajului privind obiectul cercetării – identitatea arhitectural-urbanistică a orașului Tiraspol prin utilizarea metodelor utilizate.

Capitolul 2. Situația urbanistică și arhitectura orașului Tiraspol. În acest capitol este expusă opinia autorului privitor la formarea orașului care vizează dezvoltarea urbană și aspectul arhitectural, în baza studierii surselor concrete aflate la institutele de proiectare din RM, în Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Muzeul de Istorie și Etnografie din Tiraspol (MIET) etc. Subcapitolele corespund etapelor parcurse de oraș.

Subcapitolul 2.1. Fondarea orașului Tiraspol – centru de județ (1792-1928)

Factorul urbanistic principal al apariției orașului Tiraspol a fost fondarea Cetății Sredinnaia, edificată după proiectul inginerului militar, generalului De-Wollant aflat în serviciul Imperiului Rus, 1792, sub supravegherea generalisimului Alexandr Suvorov. Localitatea a fost fondată în urma implementării variantei a doua a proiectului urbanistic din anii 1795, evoluția ulterioară a orașului Tiraspol urmând planurile din anii 1803, 1903, ce au asigurat extinderea sa teritorială în raport cu factorii primordiali ai amplasamentului, conectarea la căile ferate ale Imperiului Rus și ale Europei.

Situația urbanistică a orașului Tiraspol reprezintă o structură ortogonală, alcătuită din cartiere rectangulare, ordonate paralel arterei acvatice, ce formează astăzi partea centrală a orașului. În Imperiului Rus, la înc. sec. XVIII, în domeniul urbanismului se ducea o politică orientată spre implementarea realizărilor europene în arhitectură și arte în vederea optimizării normelor antiincendiare, sanitare și zonificării pe funcțiuni. Orașele noi erau fondate pe loc viran în sistem urbanistic hipodamic cu străzile reciproc perpendiculare, ce satisfăceau exigențele de organizare a unei urbe moderne. În noile tendințe urbanistice privind proiectarea orașelor fondate pe plan regulat se ținea cont și de aspectul estetic: respectarea liniilor roșii, compoziția fațadelor-model, regimul de înălțime.

Identitatea arhitecturală a orașului Tiraspol rezidă în prezența patrimoniului imobil, printre care enumerăm: clădirile ecleziastice (Sf.Nicolae, 1804, amplasată în locul bisericii satului Sucleia Veche; Acoperământul Maicii Domnului, 1798, aflată în centrul orașului; biserici militare: Sf.Andrei, 1792, din cetatea Sredinnaia, Botezul Domnului, 1900, a diviziunii nr.56 Jitomir, situată în partea de nord-vest a urbei și Sf.Ștefan a diviziunii nr.22 Astrahan, 1890, amplasată în partea de sud-vest a orașului); edificiile civile: administrative (Clubul ofițerilor,

1890, Casa zemstvei, 1903, arh.A.Skorupko ș.a.); sedii ale instituțiilor de instruire (Gimnaziul de fete, 1900, Gimnaziul pentru băieți, 1917); hotelurile („Passage” și „Paris”, sec.XIX și diverse hanuri); sediile unităților comerciale (pasajul comercial „Покровский”, 1903); casele de locuit ale funcționarilor și orașenilor; construcțiile ingineresti (Castelul de apă, sf.sec.XVIII, Podul peste pârăul *Limanul Sec*, care unea partea vestică cu cea estică numită *Mănăstioară* („Монастырок”).

Subcapitolul 2.2. Orașul Tiraspol – capitala RSSAM (1929-1940). Orașul are specificul perioadei sovietice interbelice.

Factorul urbanistic principal în această perioadă devine noul centru civic cu crearea primului ansamblu arhitectural, dominanta complexului devenind ansamblul Teatrului Dramatic, str.25 *Octombrie 1917*, nr.130, 1934-1936, arh. G.Gotghelf, fiind modificat malefic în timpul conflagrației mondiale, în 1963 este reabilitat după proiectul arhitecților I.Șmurun și D.Palatnic. În componența ansamblului intră și blocurile de studii ale Institutului Pedagogic, 1937, arh. M.Petrov – un exemplu de soluționare a fațadelor în anfiladă. Este evidentă schimbarea priorităților sociale în direcția democratizării societății prin soluții urbanistico-arhitecturale, dar cu retragere de la frontul de apă, renunțare la prezența fluviului în compoziția designului urban al orașului Tiraspol.

Situația urbanistică a fost studiată după planurile generale elaborate: în 1933 de Institutul de Cercetări și Proiectări în domeniul Planificării așezărilor din Odessa (Дніпромисто); în 1934 proiectul de aprovizionare cu apă; în 1935 – proiectul de consolidare și schimbare a splaiului râului Nistru; în 1937 – PUG de reconstrucție și dezvoltare a capitalei executat sub supravegherea arh. D.Pilipenko și ing. I.Cornet; în 1941 – parte componentă a hărții militare (Rușland Bessarabien) executată de Institutul Geografic Militar din România. Conform concluziilor cercetării, structura și principiile de zonare funcțională erau specifice pentru un oraș sovietic idealizat [30] și, în acest caz, fără a fi conștientizate și utilizate creativ proprietățile apropierii de artera acvatică.

Identitatea arhitecturală a orașului Tiraspol din perioada interbelică este valorificată și sistematizată în teza de doctorat „Становление Молдавской Архитектуры (1924-1940-е гг.)”, autor A.Kuzi. Titlul tezei indică perioada cercetării arhitecturii localităților RASSM (70% dedicate orașului Tiraspol). Concomitent cu negarea în această perioadă a valorii patrimoniului ecleziastic (distrugerea bisericilor Acoperământul Maicii Domnului și Sf.Nicolae) fondul construit este susținut de apariția edificiilor publice de tip nou și orientare socialistă și a locuințelor cu confort urban și aspect monumental, specific arhitecturii raționaliste, planificate de arhitecții sovietici: edificiile publice (Casa Miliției, arh. M.Petrov; Sediul băncii, arh. N.Gulavski; Gara feroviară, arh. B.Tandarin; Sediul comitetului executiv central al deputaților RASSM, arh.

G.Balan ș.a.); construcții industriale (ex. Fabrica de vin și coniac, ing. I.Kornet); edificii de învățământ (proiect-model al școlii de cultură generală executat de *Шкілпроект НКО УСРР*, Ucraina, după acest proiect au fost edificate peste 20 școli în URSS, iar în or. Tiraspol școlile din str. *K.Liebknecht* 185, str. *K.Marx* 14 și str. *Lunacearskogo* 26; arhitectura caselor de locuit: proiectele locuințelor colective din str. *25 Octombrie 1917*, cămine destinate muncitorilor întreprinderilor industriale din orașul Tiraspol, arh. Matlac, Bersan, D.Palatnic.

Subcapitolul 2.3. Orașul Tiraspol – oraș în cadrul RSSM (1945-1991), în condițiile realităților urbanistice noi: importanța centrului civic, spații deschise cu amplasarea obiectivelor monumentale și importante urbanistic în apropierea frontului la apă.

Factorul urbanistic principal devine Piața Suvorov, care reconstruită în anii 1970-1980, a devenit centrul compozițional al sitului urbanistic, cu deschidere spre spațiul fluvial, și locul desfășurării manifestațiilor principale ale întregului oraș și localităților din zonă cu plasarea monumentului generalisimului Suvorov, 1979 (sculptorii Vladimir și Valentin Artamonov, arhitecții Ia.Drujinin și Iu.Cisteakov). În noua etapă a proiectării ansamblului, arhitecții sovietici au valorificat prin clădiri de menire publică spațiul splaiului în partea centrală a orașului, iar zona pârăului *Limanul Sec* a fost considerată inoportună pentru edificarea clădirilor.

Situația urbanistică din anii 1962-1989 este studiată prin analiza proiectelor în cadrul INCPUP din Chișinău: proiectul nr.159, Fișa de inventariere a or. Tiraspol (arh. V.Alexandrov, I.Șmurun, 1962); Proiectul nr.311 Aglomerația Tiraspol-Bender (Тираспольско-Бендерская Агломерация), care prevede reorganizarea urbană a acestor două orașe riverane prin contopirea lor într-o singură unitate omogenă, împreună cu localitățile limitrofe (arh. T.Dovjenko, ing. N.Selișter, 1971). Ideea fuziunii acestor două orașe a fost inspirată din analiza urbanistică propusă de V.Smirnov, 1969; Proiectul nr.12290 PUG și dezvoltarea orașului Tiraspol până în anul 2000 (arh. I.Mihalachi, B.Miseliski, 1985); Proiectul nr.13263 Plan Urbanistic de Detaliu al zonei centrale (arh. M.Șlapac, A.Razlog, I.Mihalachi, V.Gane, 1989). În urma sintezei urbane din perioada respectivă s-a relevat importanța prezenței arterei acvatice și interdependența dintre fluviu și trama stradală. Urbaniștii atrag atenția la tendința de extindere reciprocă a orașelor Bender și Tiraspol, aflate la o distanță de 12 km unul de altul, existând posibilități reale de reorganizare prin fuziunea acestora.

Identitatea arhitecturală a orașului Tiraspol s-a schimbat rapid cu tendințe similare orașelor din URSS. Începând cu primii ani postbelici, atenția principală a fost focusată pe reconstrucția edificiilor agroindustriale (fabrica Tirotext, 1973, complexul agricol "Nistru", anii 1970 etc.). În preajma acestor obiective, în Tiraspol au fost construite un șir de locuințe colective (ex. blocurile din str.Fediko, 1985). A fost determinată apariția noilor edificii publice ale centrului public urban: Palatul Pionierilor, cinematograful „Tiras”, edificate în 1980,

arh.V.Sumişevski. Grație amplasării edificiilor principale din orașul Tiraspol orientate festiv cu fațadele principale spre râul Nistru, cu etalarea arhitecturii obiectivelor în silueta orașului, percepută dinspre fluviu, acest procedeu este caracteristic și pentru amplasarea clădirilor și edificiilor din zona centrală a orașului. Identitatea orașului este accentuată și de fondarea parcurilor: grădina publică „Victoria” („Победа”, concept arh. A.Sciusev, 1947) și grădina publică „Kirov”, amplasate pe teritoriul fostului cimitir, reconstruit în 1968 (concept arh. G.Cisteakova) [11, p.94].

Subcapitolul 2.4. Orașul Tiraspol modern (1991-prezent). În perioada de insurecție a regimului seconist, orașul se extinde teritorial spre periferii, fără valorificarea arhitectural-urbanistică a teritoriului din zona centrală. PUG elaborat de INCPUP în 1989 este depășit de schimbările petrecute în ultimii ani sub acțiunea factorilor sociali, economici și ai vieții publice.

Factorul urbanistic principal a devenit Complexul sportiv „Sheriff”, arh. P.Iablonski, un cartier nou amplasat în extravilan, orientat în direcția orașului Bender, care reprezintă o nouă imagine modernă a urbei. Ansamblul este dictat de axa vizuală principală, trasată perpendicular accesului principal ce duce spre orașul Tiraspol și ocupă o suprafață de 40 ha unde sunt amplasate obiectivele: arena principală (120x80 m, 12746 spectatori, 2002); arena mică (105x68 m, 8914 spectatori, 2002); arena acoperită (113x74 m, 3570 spectatori, 2004); bazinul olimpic acoperit (415 spectatori, 2013). Paralel axei principale sunt amplasate: un hotel de 5 stele (demolat fără să fie dat în exploatare în 2014); clubul de tenis cu 8 terenuri deschise și cortul de tenis cu 4 terenuri; parcări și Academia fotbalului cu echipamentul necesar. Complexul sportiv este unicat pentru RM, realizat conform exigențelor internaționale privind dimensiunile terenurilor sportive, marcaj și echipament dotat necesar.

Situația urbanistică a orașului Tiraspol derulează nereglementar cu amplasarea cartierelor noi în intravilan. În goana pentru profit imediat frontul la apă al orașului este neglijat și rămâne nevalorificat. Plasarea obiectivelor în apropierea malului râului Nistru, problemă dificilă de realizat din punct de vedere ingineresc și tehnologic, mai suferă și din cauza crizei de specialiști calificați în domeniile cercetării, proiectării, edificării, exploatării etc., splaiul rămânând neamenajat ambiental, interesul investițional deplasându-se odată cu extinderea în direcția nord-vest și nord-est a orașului.

Identitatea arhitecturală a orașului Tiraspol din perioada actuală este asigurată de silueta obiectivelor arhitecturii ecleziastice, cu perceperea lor vizuală dinspre Nistru (cupolele bisericii Sf.Nicolae, 1989, și capelei Sf.Gheorghe, arh. V.Krâlov, 2010, amplasate în apropierea splaiului, cu reflectarea lor în oglinda apei, recapătă funcția de dominante monumentale ale edificiilor de cult, restul obiectivelor fiind deplasate de la artera acvatică, în cartierele rezidențiale); edificiile publice administrative (sediul central al companiei „Sheriff”, arh. D.Afanasiev, A.Kalarașciuk,

M.Maidan (actualmente în construcție)); instituțiile de instruire (grădinița de copii nr.11, Facultatea Medicină, proiectate de Organizația non-profit „Integrarea eurasiatică”); stabilimente curative (bl.Chimioterapie, 2016, Centrul perinatal al Mamei și Copilului, 2014, toate proiectate de societatea pe acțiuni „ИнжСтройЭксперт”); locuințe colective (cartierul rezidențial din str.K.Liebkecht, proiect în cadrul biroului „Polifaur”, 2011; complexul rezidențial din str.25 Octombrie 1917, arh. D.Afanasiev, A.Kalarașciuk, M.Maidan, ing. O.Borșcenko, cartier eliberat de pasajul comercial construit la înc.secXX (actualmente în construcție).

Concluzii la capitolul 2. În urma parcurgerii analitice a perioadelor de dezvoltare a orașului Tiraspol (a intervențiilor în zona splaiului râului Nistru și spațiului limitrof existent) se poate face refuncționalizarea lui, schimbând parțial funcția, prin adăugarea unor obiective arhitecturale noi (de interes urban), completând spațiul neamenajat actual, sau prin amplasarea unor imobile singulare, oferind noi dominante și schimbând conturul percepției vizuale.

Analizând aspectul arhitectural variabil în ritmuri rapide și active, putem constata că orașul Tiraspol este cel mai mult schimbat oraș din RM, începând cu pierderea arhitecturii ecleziastice în perioada sovietică (1930-1950) și radierea cartierelor rezidențiale „rase” totalmente pentru obiectivele din anii 1980: Cinematograful „Tiras”, Palatul Pionierilor etc. Amplasarea noilor cartiere rezidențiale și a edificiilor publice majore în zona centrală, a dus la distrugerea arhitecturii nestudiate, unde trama stradală nu mai rezistă traficului. Cu toate acestea, rămân valabile problemele nesoluționate ale orașului fluvial, și anume:

- raționalizarea și eficientizarea utilizării splaiului și spațiului aferent existent al r. Nistru;
- refacerea zonelor neamenajate, des abandonate, pentru a răspunde cerințelor: acces direct la apă, obiective pentru atragerea locuitorilor și turiștilor (restaurante, muzee etc.) ce ar permite accentuarea individualității urbane prin reflectarea arhitecturii în apă;
- extinderea frontului la apă, cu arhitectura novatoare, prin amenajarea unor terenuri noi, artificiale, conservând trama stradală intactă din partea centrală a orașului Tiraspol.

Capitolul 3, Analiza tipomorfologică a arhitecturii orașului Tiraspol, expune consecutiv soluțiile arhitecturale, structurile optimizate și zonarea funcțională pe verticală și orizontală, procese tehnologice principale și secundare, tipurile de sisteme constructive, precum și folosirea din punct de vedere al efectului economic prin utilizarea proiectelor-model.

O condiție a arhitecturii edificiilor reprezentative este unicitatea aspectului incomparabil și inconfundabil, irepetarea compozițiilor spațial-volumetrice, deși în domeniul proiectării arhitecturale și urbane sovietice pentru tot arealul sovietic au fost utilizate proiecte-model cu limitarea elementelor decorativ-plastice raportate la aspectul exterior. Republica Moldova, precum și orașul Tiraspol, nu sunt o excepție, începând de la instalarea sistemului sovietic.

Arhitectura orașului Tiraspol s-a dezvoltat în același ritm cu morfologia tipologică a proiectelor-model pentru diferite edificii, accentuându-se caracterul specific și designul Landscape cu caracter direct în amenajările spațiilor publice, îmbinate cu forme arhitecturale mici, având la bază un proiect de urbanism.

Subcapitolul 3.1. Arhitectura ecleziastică. Semnificativă este, în contextul pierderii tradițiilor arhitecturii ecleziastice și arhitectural-urbanistice istorice, amplasarea actuală a bisericilor noi proiectate în raport cu artera principală compozițională a orașului – fluviul Nistru.

Arhitectura ecleziastică în secțiune diacronică. În secolul XIX, bisericile în Tiraspol erau amplasate de-a lungul străzii principale a urbei, urmând traiectoria lui, cu o dublă etalare a arhitecturii bisericilor, pentru a fi percepute vizual în silueta orașului atât dinspre fluviu, cât și dinspre câmp (bisericele: Sf.Nicolae, Buna Vestire, Sf.Andrei, capela Sf.Gheorghe etc.).

După 1989, odată cu reabilitarea libertății conștiinței religioase, noile biserici au fost amplasate în mijlocul masivelor de locuit, în locuri retrase de centrele de atracție publică, acolo unde construcția lor era considerată inoportună pentru clădirile publice sau cu destinație obștească. Silueta noilor obiective de arhitectură ecleziastică reflectă formele și decorul specific arhitecturii din Rusia Veche, care nu este caracteristic aspectului artistic și istoric al localității.

Drept consecință a situației de neîncredere în viabilitatea declarației cu privire la prioritatea valorilor general-umane și a revenirii la valorile spiritual-creștine, locurile de amplasare a patru biserici: Sf.Andrei, Sf.Nicolae, Sf.Ștefan și Acoperământul Maicii Domnului, au rămas neocupate de alte clădiri ecleziastice noi.

Studiu de caz: Biserica comemorativă Sf.Andrei din Tiraspol, cu nucleul de rotondă, comparată cu rotondele istorice. Analiza tipului de rotondă a scos în evidență caracterul comemorativ și tipologic al clădirii.

Perfecțiunea rapoartelor, șlefuirea imaginilor, precum și edificarea templelor comemorative pentru bisericile-rotonde au avut o purificare a compoziției spațial-volumetrică pe parcursul secolelor. Bisericile de tip rotondă din Basarabia sunt târzii, reprezentând o sinteză între arhitectura antică și cea a Renașterii, cu elemente decorative specifice bisericilor din Rusia. Rotondele, prin logica și similitudinea planurilor, profund ancorate într-o continuitate și într-o tradiție menținută vie, datorită memoriei valorilor patriarhale, justifică fiecare monument istoric în cheia unei moșteniri legitime de către fiecare generație, începând cu cele mai vechi rotonde.

Pe teritoriul Basarabiei, cea mai veche rotondă este biserica Sfântului Andrei din cetatea Sredinnaia din orașul Tiraspol.

Subcapitolul 3.2. Arhitectura civilă. Aspectul arhitectural al orașului riveran este rezultatul amplasării pe teritoriul său a edificiilor publice de importanță urbană. Analiza tipomorfoloică a arhitecturii civile scoate în evidență rolul lor de elemente-cheie ale orașului.

Dezvoltarea arhitecturii edificiilor publice a orașului Tiraspol (anii 1950-1980). Drept rezultat al estompării proiectării în spiritul realismului socialist se valorifică programele funcționale ale edificiilor, spațiul interior fiind grupat cu încăperile omogene, varietatea numărului de niveluri, folosirea noilor materiale de construcție, implementarea proiectelor-model de edificii etc. Cel mai prezent edificiu public a devenit proiectul Casei de cultură, realizat în Chișinău, Bălți, Cahul și Tiraspol, arhitect-șef proiect D.Palatnic [12, p.10].

Studiu de caz: Edificii pentru spectacol din orașul Tiraspol. Determinarea fazelor de existență funcțională a edificiilor pentru spectacol:

- Faza I – funcția inițială (raza de deservire, regimul de înălțime, relația plin-gol, stilul arhitectural, perioada edificării etc.);
- Faza II – funcția actuală (la unele cu abatere, schimbarea aspectului exterior și interior în conformitate cu funcția obținută actualmente).

Edificiile date se construiesc cu adaptarea lor la cerințele noi [4, p.73], forma generală a căroră rămâne neschimbată, dar cu o corecție funcțională internă cu unele abateri în aspectul exterior. Instituțiilor publice pentru spectacol li se acorda o atenție deosebită în planul urbanistic de detaliu. Fiecare locuitor al orașului vizita cinematografele și teatrul de 17 ori pe an, de două ori mai mult decât vizitarea celorlalte unități de divertisment [7, p.202]. La fel ele serveau dominante și accente care formează centrul cultural al fiecărui oraș din spațiul URSS.

Cinematograful „Revoluția din Octombrie”, str.*Sverdlov*, nr.47. Construit după proiectul-model din 1949, pentru 300 spectatori, arh.Z.Brod (premiul de gradul – I, URSS, 1950), soluționat în stilul Realismului Socialist, după anii 2000 este transformat în clubul de noapte „Plazma”.

Cinematograful „Sputnik”, bd.*Gagarin*, nr.4, 1965, după proiect tip cu aspect exterior simplificat în urma luptei cu decorul în arhitectură. Edificiul a fost transformat în Centru de creație studentesc „Sfinții Apostoli Chiril și Metodie” al universității „T.Șevcenko” din Transnistria după anul 2000.

Cinematograful „Iunosti”, str.*Odessa*, nr.68, 1971, cu planul rectangular și partea superioară a parapetului decorată cu un brâu de flori stilizate, preluat din arta populară. Reconstruit în anii 1990, funcția este preluată de Centrul de divertisment „Oscar”.

Cinematograful „Tiraspol”, arh.V.Sumîșevski, A.Mitiunin, V.Severinov, și-a păstrat funcția inițială. Edificat în centrul urbei riverane, este o realizare cu valențe artistice novatoare, 1980. Cinematograful constă din trei săli (100, 300 și 600 spectatori), trei hexagoane, formând o curte interioară deschisă, unite la parter printr-un vestibul polivalent [22, p.178]. Exteriorul edificiului reprezintă o plastică expresivă datorită planului neubișnuit și soluției spațial-volumetrică.

Subcapitolul 3.3. Arhitectura locativă. Orașul Tiraspol până în anii '20 din sec.XIX reprezintă carouri cu locuințe ale tramei rectangulare.

Locuințe unifamiliale cu un singur nivel au fost edificate preponderent în partea vestică a orașul Tiraspol (drept axă servește podul din piatră construit în sec.XIX) aflate pe străzile *Pușkin, Dnestrovshii, K.Marx, 25 Octombrie 1917* și *Hristoforov*. Au caracteristici similare: compoziția fațadelor simetrică, centrul compozițional – gol de ușă sau gol de fereastră. Locuințe colective numite „de raport” (unele cu funcții publice) multietajate, edificate preponderent în partea estică a orașului Tiraspol cu amplasarea lor pe străzile *Șevcenco* și *Sverdlov*. Au caracteristici similare: tronson dotat cu scară, compoziții asimetrice în plan și fațadă, care formează careuri închise, accentuând trama stradală din partea centrală.

Arhitectura locuințelor colective. Sunt analizate desenele tehnice ale căminului destinat muncitorilor întreprinderilor industriale din Tiraspol, strada *25 Octombrie 191*, arhitecții Matlac, Bersan, D.Palatnic [20, p.71].

După al II-lea Război Mondial care a distrus multe case locative, clădiri publice, edificii și întreprinderi industriale vine perioada dintre anii 1955-1965, caracterizată prin sinteza dintre funcție și decorul obiectivelor arhitecturale. În condițiile creșterii masive a fondului locativ, precum și a edificiilor cu menire publică, concomitent cu micșorarea la maximum a utilizării decorului, o atenție deosebită revine artei decorative care a accentuat arhitectura perioadei respective. În anii '70 ai secolul trecut, locuințele colective sunt proiectate în cadrul INCPUP, arhitecți A.Kireev, A.Vaisbein, A.Gordeev, A.Kolotovkin. În stilul clasicist sovietic monumental, cu decorul abundent al parapetului (flori stilizate din piatră) este construită casa de locuit din str.*Lenin*, nr.22, arh.V.Smirnov, anii 1960.

Imobilele noi cu 5 niveluri pentru zonele seismice, folosite și pentru orașul Tiraspol, au fost proiectate în 1970 de arhitecții practicieni L.Moghilevski, A.Ambarțumean, V.Vaisbein din cadrul INCPUP. Printre locuințele colective proiectate pentru toate orașele din RSSM a fost menționată arhitectura locuințelor din Tiraspol (arh. A.Ambarțumean, S.Vasiliev, G.Letventali, D.Palatnic, V.Smirnov, I.Șmurun, 1952) care au elaborat o serie de proiecte-model de blocuri locative cu multe etaje, cu mai multe tronsoane tipologic specifice zonei climaterice caracteristice orașului Tiraspol. Sunt indicate noile tendințe în proiectarea după model a blocurilor de locuit (9 etaje), dintre care a fost remarcată seria 143-MT, arh. A.Gordeev, S.Șoihet, A.Kolotovkin, A.Dorofeev, și planimetria blocurilor cu apartamente în tehnica betonului monolit din str.*25 Octombrie 1917*, cu 14-16 niveluri, arh.V.Sumișevski [21, p.147].

Locuințele colective din orașul Tiraspol, dotate funcțional, din perioada sovietică, la care se adaugă creșterea necontrolată a anexelor, mai ales după anii '90, trezesc reacții negative atât din punct de vedere estetic al edificiului în parte, cât și al integrării lui în peisajul urban.

Concluzii la capitolul 3. Analizând aspectul arhitectural variabil în diferite perioade, când se proiecta după proiecte-model, în perioada sovietică se încerca să se efectueze aliniamentul la mediul ambiant, schimbând plastica fațadelor, ritmul divizărilor, jocul dintre suprafețele opace și vitrate, umbră și lumină etc. Drept exemplu servește Palatul de creație pentru copii și tineret (fostul Palat al Pionierilor), construit în 1980, arh.V.Sumişevski, la baza căruia a stat proiectul-model 264-19-5 pentru Palatul Pionierilor cu capacitatea de 340 persoane realizat de Institutul de Proiectări din Moscova (ЦНИИЭТ учебных зданий), arh. T.Zaikina, V.Buinov, ing. A.Kolesnikov, 1970.

Astfel, prin prisma tipologiei arhitecturale a unor obiective din orașul Tiraspol, privite drept componente ale constituirii aspectului și identității orașului Tiraspol, și azi sunt structuri tipice proiectelor-model. Drept exemplu servește arhitectura locuințelor colective din sectorul Borodino, Centru ș.a., precum și locuințele unifamiliale, arhitectura industrială – crescătoria de sturioni „Aquatir”, serele de trandafiri etc. din orașul Tiraspol.

Capitolul 4. Diagnostica și valorificarea relevanței spațiului riveran în arhitectura orașului Tiraspol. În capitol sunt descriși factorii care influențează dezvoltarea structurii urbane: naturali, politici interi și externi, economici, ideologici, în diferite perioade, modelând structura și componența diferitor obiective (schema nr.2). Formarea splaiului râului Nistru în partea centrală a orașului Tiraspol în diferite perioade prezintă un interes sporit pentru înțelegerea îmbinării funcțiilor urbane – administrativ-sociale, habitat cu mediul natural pentru agrement, comemorativ, ultimele fiind amplasate doar în partea stângă a fluviului opusă urbei. În mod tradițional, zonele aferente zonei centrale a orașului, în trecut precum și actualmente, sunt folosite pentru agricultură și pescuit, cu organizarea minimă a transportului pe apă. Păstrarea aceluiași relații ca și în faza incipientă a localității încetinește dezvoltarea legăturilor relevante secolului XXI. Caracteristicile extinderii noilor sectoare ale orașului nu asoluționează vulnerabilitatea părții centrale a orașului în perioadele inundațiilor sau ale scăderii bruște a nivelului apei râului Nistru, marcând inoportunitatea amplasării clădirilor în apropierea splaiului.

În baza cercetării impactului arhitecturii orașului Tiraspol în raport cu peisajul antropoc al fluviului Nistru au fost elaborate principiile utilizate: dominarea configurației terenului asupra structurii planimetrico-urbanistice a orașului; păstrarea și conexiunea zonei urbane centrale istorice cu zonele rezidențiale periferice prin intermediul tramei stradale etc.

Au fost formulate principiile modelului teoretic pentru evoluția optimă a sistemului urban și a peisajului antropoc conform potențialului și tendințelor proiectării splaiului. Au fost descrise propunerile, prin variate metode: diferențierea teritoriilor cu funcții diferite, în dependență de valoarea arhitectural-istorică, analiza pe verticală și orizontală a țesutului urban din partea centrală a orașului etc.

Subcapitolul 4.1, Principiile proiectării arhitecturii și factorii amplasării edificiilor și ansamblurilor în orașul Tiraspol cu elaborarea modelului teoretic, identifică orașul în timp prin factori ce au influențat la dezvoltării arhitecturii în diferite perioade, modelând structura și componența diferitor obiective, precum și a întregului țesut urban.

Principiile de formare a ansamblurilor arhitecturale ale orașului Tiraspol în raport cu fluviul Nistrului, redau orașului farmec și originalitate. Compoziția spațial-urbanistică studiată în etapele de extindere (Piața din fața clădirii Consiliului Suprem din strada 25 *Octombrie 1917*, arh. A.Naroliski, 1987; Piața *Suvorov*, anii 1970-80; Ansamblul arhitectural Casa Consiliului Orășenesc (Дом Советов), arh. S.Vasiliev, 1953; Ansamblul arhitectural al Universității din Tiraspol, arh. M.Petrov, legat cu piața teatrală și sediul Teatrului de Dramă, arh. G.Gotghelf; Complexul sportiv „Sheriff”, arh. P.Iablonskii, 2002; Ansamblul Pieței *Borodino* situată în străzii *Karl Libkneht* a influențat în mod semnificativ aspectul urban.

Amplasarea edificiilor publice în partea centrală a orașului Tiraspol cu fațadele principale este orientată spre fluviul Nistru, cu etalarea lor în silueta orașului, percepută dinspre fluviu. Acest procedeu de luare în considerație a arhitecturii orașului dinspre râu este caracteristic pentru amplasarea edificiilor publice din zona centrală a orașului Tiraspol în secolul XIX și perioada sovietică, dar s-a neglijat pentru cele construite după anii '90, sec. XX. Aspectul arhitectural al orașului Tiraspol, cu amplasament riveran, este rezultatul amplasării edificiilor publice de importanță urbană, cu tipologia social-culturală și interconexiunea diferitor funcții ale țesutului urban raportate la mediul natural.

Premise pentru un model teoretic de amplasare a noilor obiective. Analiza complexă a tuturor factorilor și principiilor arhitecturale care au influențat amplasarea obiectivelor în spațiul orașului Tiraspol permite formularea cerințelor privind proiectarea, conturarea și dezvoltarea noilor principii pentru modelul teoretic, care poate fi folosit la implementarea și elaborarea planului urbanistic general.

Principiile de organizare a spațiilor arhitecturale noi relevă principiile de constituire și evoluție a modelelor, cu prezentarea nomenclatorului pentru tipologia principiilor și edificiilor cu regim de funcționare diferit: construirea tipurilor de obiective cu posibilitatea amplasării în zonele de apă; utilizarea structurilor în mediile cu un nivel ridicat de apă subteran; adaptarea construcțiilor și complexurilor la spațiile supuse inundării; protecția prin intermediul noilor diguri, pereți de sprijin etc.; expresivitatea aspectului arhitectural al splaiului Nistru. Modelul teoretic nou descrie principiile de bază de organizare a complexuri și edificiilor prin durabilitatea mediului; polifonia spațială; diversitatea funcțională; mobilitatea spațială; expresivitatea arhitecturală.

Subcapitolul 4.2, Impactul mediului creat arhitectural asupra mediului natural, descrie procesul de analiză a spațiului urban riveran (situația urbană necontrolată a frontului la apă, lipsa identificării și viziunii asupra evoluției probabile de manifestare a splaiului) privind carcasa și țesutul lui, fiind clasificat astfel: indicele FAR; sistemul ecofuncțional și modelul teoretic de dezvoltare al sistemului ecofuncțional al orașului Tiraspol.

Indicele Funcția de Activitate Riverană (FAR), propus de arh. E.Gusikova [18, p.14], reprezintă o măsură de includere funcțional-tehnologică, spațial-volumetrică și social-culturală a râului Nistru în compoziția orașului. FAR al or. Tiraspol contribuie la definirea tipologică a obiectivelor ce formează spațiul public riveran în îndeplinirea și varietatea funcțională prin compararea cu alte spații regenerate prin exemple practice din alte orașe (FAR al spațiilor riverane existente în Moscova, Budapesta și Paris). Indicele respectiv este exprimat prin intensitatea de vizite și depinde în mod direct de influențarea factorilor, care formează structura spațial-volumetrică a zonei riverane.

Sistemul ecofuncțional al orașului Tiraspol analizat după arh. V. Grigoriev [16, p.13], care depinde de ansamblul elementelor ecologice, nu poate fi separat de structura funcțională a mediului urban, precum și teritoriile limitrofe (localitățile Parcani, Târnauca, Chițcani, Blijinii Hutor, Sucleia). Acesta reprezintă arealul în care orașul își externalizează problemele ecologice, creând astfel peisaje degradate. Aspectul sistemului ecofuncțional al orașului Tiraspol este definit de: *Identitatea Spațiului Urban* – evoluția istorică (1792-prezent), cadrul fizico-geografic cu hotarele stabilite și patrimoniul cultural (material și imaterial); *Elementele Specifice ale Spațiului Urban* – date demografice (cu date incluse ale localităților limitrofe), caracteristicile socioeconomice, modul și suprafețele disponibile pentru utilizarea terenului și omogenitatea zonării funcționale.

Modelul teoretic de dezvoltare al sistemului ecofuncțional. Analizând succesul proiectării și realizării diferitor sisteme ecofuncționale la nivel mondial, racordate la caracteristicile identificate ale râului Nistru, se permite conturarea modelului ecofuncțional format dintr-o serie de elemente cu funcții și dimensiuni diferite, care poate fi folosit pentru determinarea identității arhitectural-artistice a orașului riveran. Modelul ecofuncțional al orașului Tiraspol este format din următoarele elemente: obiectivele arhitecturale adaptive (cu structuri mobile, schimbătoare); solitare (edificii punctiforme, compacte); pe cursivă (clădiri de-a lungul taolei fluviului); în rețea (sistem de construcții interconectate); în complex (ansambluri de edificii și clădiri).

În cazul cercetării sistemului ecofuncțional, acesta trebuie să fie cercetat de toți „actorii” orașului. În primul rând de cetățeni și administrația locală, arhitecți, esteticieni, urbanști, ingineri, peisagiști, geografi, hidrologi, economiști, silvicultori, agronomi, istorici și antropologi.

Subcapitolul 4.3, Sistematizarea pe verticală și orizontală a părții centrale a orașului Tiraspol, în care sunt depistate erorile în sistematizarea frontului la apă.

Particularitățile arhitecturii clădirilor și edificiilor în țesutul urban. Prin intermediul metodei cantitative se determină dominantă arhitecturală și accentele spațiului urban liniar concret din str.25 Octombrie 1917, cuprins între străzile Șevcenko și Gagarin. În cadrul metodei au fost stabilite trei etape: elaborarea șirului temporal (prin intermediul programului AutoCAD); convertirea și analiza acestui șir (calculul coeficientului complexității siluetei – Kcs – prin intermediul programului Microsoft Excel); valorificarea matematică a șirului temporal și caracteristicile lui (valoarea și eroarea medie matematică a șirului temporal).

Analiza SWOT sau radiografia urbei riverane Tiraspol. Metoda evaluează concomitent factorii de influență interni și externi asupra dezvoltării urbane în raport cu prezența fluviului, precum și amplasarea obiectivelor arhitecturale în relația cu fondul existent construit. Prezenta radiografie constituie temelia privind realizarea strategiei de dezvoltare durabilă a frontului la apă. Pentru orașul Tiraspol, soluția de ameliorare a amenințărilor și punctelor slabe constă în materializarea unui plan de acțiuni împărțit în diverse categorii, domenii și etape.

Anchetarea online. Pentru eficacitatea planului de dezvoltare durabilă a orașului Tiraspol este necesară stimularea și anchetarea persoanelor la diferite niveluri: internațional, național și local în vederea și depistarea punctelor forte și slabe ale taolei fluviului Nistru și spațiului urban în situația actuală, prin intermediul chestionarului-tip plasat online (<https://docs.google.com/forms/>). Rezultatele anchetării sunt analizate prin metoda „Filtrului”.

Concluzii la capitolul 4. Condițiile nefavorabile pentru arhitectura și urbanismul orașului Tiraspol la moment includ: utilizarea nesustenabilă a resurselor naturale; dezvoltarea haotică și neuniformă a țesutului urban în zona râului Nistru; fragmentarea teritorială; lipsa de concordanță a elementelor de peisaj; insuficiența obiectivelor arhitecturale pentru agrement și turism situate pe apă; inexpresivitatea aspectului arhitectural-artistic etc. În capitolul dat s-a investigat posibilitatea dezvoltării zonei sensibile a binomului oraș-apă, evoluția lui în timp, forma sub care se conturează extinderea la început de secol XXI.

Cercetarea din cadrul capitolului reprezintă stratificarea principiilor și modelelor teoretice raportate și aplicate la spațiile urbane existente în vederea dezvoltării durabile. Principiile de organizare a spațiilor arhitecturale noi, precum și cercetarea sistemului ecofuncțional trebuie să fie cunoscute de toate palierele posibile: locuitori; actori ai administrației la nivel național și local; profesioniști: arhitecți, istorici, urbaniști, ingineri, peisagiști, geografi, hidrologi, economiști ș.a. în vederea gestionării peisajului urban al zonei de studiu. În urma cercetării s-au identificat factorii importanți ai elaborării modelului de dezvoltare în perspectivă a arhitecturii malului „colonizat” al fluviului.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Scopul demersului științific propus în teză a fost de a stabili factorii ce au contribuit la constituirea arhitecturii orașului Tiraspol în raport cu factorul primordial al amplasării riverane pe malul fluviului Nistru pentru a determina principiile de formare a modelului arhitectural optim al dezvoltării urbei. Acest scop a fost obținut prin soluționarea obiectivelor studiate în raport cu elucidarea evoluției arhitectural-urbanistice a orașului Tiraspol și sistematizării tipologice a fondului construit: carcasei și țesutului urban care a condus la următoarele concluzii:

1. Prima sarcină ce se cerea soluționată consta în stabilirea etapelor de evoluție arhitectural-urbană și căutarea factorilor care au determinat amplasamentul, coordonatele și parametrii geografici și conceptuali ai fondării localității urbane riverane:

- a) Orașul Tiraspol a fost amplasat lângă cetatea Sredinnaia, prioritate având caracterul militar al așezării, devenit vorstadt. Apariția cetății bastionare în 1792 pe o buclă largă a cursului Nistrului a fost necesară pentru a crea opoziție cetății Bender (Tighina), aflată pe malul drept al Nistrului, stăpânită de Poarta Otomană. Drumul care lega cetatea, orientat dinspre est spre poarta de acces pe teritoriul orașului, a devenit strada principală. În corespundere cu teoria urbană neoclasică, intrată în vogă în urbanismul rus, au fost trasate cartierele cu parcelarea în proprietăți imobiliare egale, formând structura ortogonală a orașului. Pe strada principală erau amplasate clădirile eclesiastice, silueta cărora era percepută vizual dinspre fluviu, la fel, este marcată de conectarea la linia de cale ferată a Rusiei, trasată tangențial spre nord-est de așezare.
- b) A doua etapă arhitectural-urbanistică coincide cu prima fază a puterii sovietice, corespunzătoare perioadei interbelice în Europa, Tiraspolul fiind ales capitală a RSSAM. În această perioadă, în structura urbană a Tiraspolului apare un nou centru urban, rezultat al implementării ideologiei socialiste, alcătuit din clădiri cu funcții instructiv-educativ-culturale: Universitatea Pedagogică, clădirea Teatrului Dramatic ș.a. Amplasarea noului centru urban nu a fost concepută în raport cu factorul primordial – cursul Nistrului, formând o axă compozițională nouă, orientată spre adâncul cartierului de locuințe, construite de-a lungul ei. În oraș au fost construite blocuri de locuit cu apartamente, înălțimea cărora atingea 3-4 etaje. A luat un nou avânt întreprinderile industriale, stilistica dominantă a epocii devenind constructivismul rus. Bisericele au fost demolate, pe locul lor fiind construite clădiri cu funcții social-publice (ex.: Palatul Stării Civile, 1930-1935, str. *Lunacearskogo* 26, reconstruit în 1986-1987 de arh. A.Naroliski, ing. M.Solovei.
- c) A treia etapă arhitectural-urbanistică a constituirii arhitecturii orașului Tiraspol se suprapune cu faza a doua a perioadei sovietice, care se divizează în postbelică și modernism socialist. În perioada postbelică au fost reconstruite clădirile distruse de

război, înălțate edificii noi publice cu un larg spectru tipologic: școli, spitale, sedii administrative etc., cu proiectarea arhitecturii în spiritul realismului socialist. În perioada modernismului socialist, în arhitectura clădirilor sunt scoase în evidență programele funcționale ale edificiilor, folosirea noilor materiale de construcție, răspândirea proiectelor-model de edificii etc., dar au fost construite și clădiri publice cu arhitectură monumentală cu valoare de unicat: Cinematograful „Tiraspol”, Palatul Pionierilor etc. Începută inițial ca o modalitate de rivalitate agresivă belicistă între orașele aflate în opoziție reciprocă Tiraspol-Bender, în această perioadă este programată apropierea treptată dintre ele, rezultatul fiind așteptat ca o aglomerație urbană. Deși nerealizată, ideea a condus la o soluție urbanistică de unicat, parțial valorificată arhitectural. Din punct de vedere urbanistic este avantajată partea centrală a orașului, cu deschidere spre splaiul Nistrului și spre zona de recreație de pe malul drept, într-o integrare a arhitecturii, sculpturii monumentale și a mediului natural înnobilit prin amenajări de design urban.

- d) Arhitectura în a patra etapă, când Tiraspolul devine capitala autoproclamatei, secesionistei RMN, s-a impus prin construcții gigantice amplasate la periferia orașului: Complexul sportiv „Sheriff”; crescătoria de sturioni „Aquatir Sturgeon Complex” etc.

2. În urma analizei arhitectural-urbanistice a evoluției spațiale a orașului Tiraspol au fost definiți parametrii arhitecturali prioritari ai orașului: artera acvatică, splaiul, zona cu vegetație verde, întreprinderile industriale, marile complexe tehnologice – ceea ce a determinat zonarea funcțională a organismului urban.

3. O continuitate a aspectului orașului este evaluarea soluției urbanistice cu zonarea funcțională a teritoriului în raport cu prezența fluviului: amplasarea clădirilor monumentale în partea deschisă vederii dinspre fluviu, analizate de autorul tezei de față. Centrul urban a continuat la intersecția axelor – strada principală, splaiul râului Nistru și zona verde a pârâului Limanul Sec.

4. Raportul, în dependență de cerințele normative, dintre carcasă și textură, dintre textură și vegetație. Zone interdependente de artera acvatică sunt centrele publice și de agrement, fondul locativ cu înălțimea maximă posibilă pentru oraș și tehnologia actuală, spațiile verzi și zonele industriale etc., posibilitatea de manevre a transportul public și privat. Sistemizarea tipologică a țesutului urban a făcut posibilă și valorificarea lui în secțiune diacronică. Astfel, modalitățile de amplasare a clădirilor au urmat celor anterioare, creându-se principii rigide de utilizare a priorităților oferite de amplasarea în apropierea splaiului fluviului, dar cu schimbarea tipologiei clădirilor favorizate de amplasament. Locul arhitecturii ecleziastice distruse în anii puterii sovietice a fost ocupat de clădiri monumentale cu funcții publice, instructiv-educative și de cultură.

5. În urma stabilirii factorilor de atracție a amplasamentului și arhitecturii clădirilor, ca parametri și tipologie, și a luării în considerație a opiniei publice științifice și a preferințelor locuitorilor-respondenți, a fost elaborat modelul teoretic cu prognosticul dezvoltării și a extinderii orașului Tiraspol. Astfel, este recomandată continuitatea utilizării malului r.Nistru pentru amplasarea habitatului cu blocuri de locuințe și infrastructura necesară, ce va continua valorificarea splaiului în scopul organizării zonei de recreație cu amenajarea accesului la frontul de apă. Modelul teoretic de amplasare a noilor obiective arhitecturale în orașul Tiraspol a fost descris de autorul tezei în Meridian Ingineresc, 3(62), p.66-70 UTM, Chișinău, ISSN 1683-853X, 2016.

6. Studiul efectuat, prin coroborarea rezultatelor cercetării arhitectural-urbanistice a orașului Tiraspol cu cercetările similare ale orașelor riverane de pe mapamond, mai ales din Europa și Asia, a permis determinarea soluțiilor și procedeele comune în ajustarea organismului urban la condițiile naturale ale amplasamentului și, concomitent, soluțiile de unicat în crearea aspectului inconfundabil al Tiraspolului. Printre acestea din urmă se remarcă gruparea clădirilor publice, în armonie artistică cu sculptura monumentală în zona centrală cu acces spre fluviu, cu silueta și aspectul integral apreciate vizual dinspre spațiul fluviului.

Recomandări. Rezultatele cercetărilor asupra orașului riveran Tiraspol obținute în această teză constau în evaluarea de perspectivă profesionistă și etică a lor care ar putea fi utilizate în cercetările viitoare, vizând următoarele obiective:

1. Studiarea obiectivelor arhitecturale (cercetate în capitolul II; o atenție deosebită se atrage arhitecturii până în 1917), stilistica căroră merită să fie cercetată minuțios cu includerea în Registrul patrimoniului arhitectural al orașului Tiraspol și protejarea lor (actualmente, registrul include 66 de obiective).
2. Propuneri privind formarea și consolidarea zonei istorice cu stabilirea hotarelor conform Hotărârii Guvernului RM nr.1009 din 05.10.2000 despre aprobarea Regulamentului privind zonele protejate naturale și construite.
3. Editarea monografiei și elaborarea platformei electronice cu sistematizarea informației asupra monumentelor de arhitectură situate în zona istorică a orașului Tiraspol. Materialul studiat va fi stocat într-o bază de date destinată publicului larg în vederea popularizării și specialiștilor în domeniu pentru cercetarea profundă a localității. Cercetarea va include fotografii, studii grafice, date istorice, prototipuri, materiale specifice etc.

BIBLIOGRAFIE

În limba română

1. Băncescu I. *Problematika frontului la apă. Aspecte ale evoluției litoralului românesc în perioada comunistă*. Teză de doctorat, București: Editura UAUIM, 2012.
2. Cosma D., Petrescu R. *Dezvoltarea spațială durabilă a fronturilor la apă din punctul de vedere al anvelopării spațiale*. În: *Moduri contemporane de anvelopare a spațiului*. Expozițiile mondiale, Vol. 2, nr. 2. București: Editura UAUIM, 2012, p.202-220.
3. Popescu T. *Spațiul public în secțiune verticală. Cazul Dâmbovița*. În: *ACUM 4 (Artă, Comunități Urbane, Mobilizare)*. București: Editura UAUIM, 2010, p.130-135.
4. Rădulescu D. *Arhitectura centrelor culturale moderne*. București: Editura Tehnică, 1996. -342 p.
5. Sitte C. *Arta construirii orașelor. Urbanismul după principiile sale artistice*. (în original: *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*. 1 ediție, Berlin, 1889), traducere în română Rodica și Mihai Eftenie, Hanna Derer. București: Editura Tehnică, 1992.-144 p.
6. Șlapac M. *Arta urbanismului în Republica Moldova. Privire de ansamblu*. Chișinău: Editura Academiei de Științe a Moldovei, 2008. -272 p.

În limba rusă

7. Адамович В.В., Бархин Б.Г. и др. *Архитектурное проектирование общественных зданий*. Москва: Издательство Стройиздат, 1984. -543 стр.
8. Антюфеев В. А. *Архитектурно-пространственная организация объектов отдыха и туризма в пойменно-дельтовых образованиях (на примере Волго-Ахтубинской поймы)*. Москва: Автореферат по специальности Архитектура, 2007. -28 стр.
9. Афанасьев-Чужбинский А.С. *Поездка в южную Россию*. Очерки Днестра. Санкт-Петербург: Книгоиздательство Герман Гоппе, 1893. -438 стр.
10. Баев О.М. *Век под крылом белого аиста*. Тирасполь: Издательство Druckhaus Gummersbach, Wagener GmbH, 1997. -368 стр.
11. Белкин А.Н. *Ландшафтная архитектура Молдавии*. Кишинев: Издательство Картя молдовеняскэ, 1976. -128 стр.
12. Богнибов Е.А. *Пути развития архитектуры советской Молдавии 1940 – середины 1970 годов (на материале архитектуры общественных зданий и сооружений)*. Автореферат по специальности Архитектура, Москва, 1976. -16 стр.
13. Вакула Н. *Памятники Тирасполя*. Материалы докладов научной конференции Из истории родного города, Тирасполь: Издательство ГИПП «Типар», 1998, стр.50-53.
14. Воробьев В.В. *Градостроительная организация прибрежных зон в системе зарегулированной реки (на примере Днестра)*. Автореферат по специальности Архитектура, Москва, 1985. -22 стр.
15. Горштейн В. *Архитектурно-планировочная организация застройки центральной части малых городов Молдавской ССР*. Материалы докладов I-VII Научно-Технической Конференции КПИ им. С.Лазо. Кишинев, 1976, стр.34-46.
16. Григорьев В.А. *Модель планировочной структуры крупного города в условиях долинно-речного ландшафта Сибири (Эколого-градостроительный аспект)*. Автореферат по специальности Архитектура, Новосибирск, 2004. -28 стр.
17. Гриценко И.С. *Размещение промышленных и транспортных зон в объединенных городах Тирасполь-Бендеры*. Материалы докладов, Материалы докладов I-VII Научно-Технической Конференции КПИ им. С.Лазо. Кишинев, 1976. стр.313-314.
18. Гуськова Е.В. *Принципы архитектурной ревитализации приречных пространств (из опыта России и Франции)*. Автореферат по специальности Архитектура, Нижний Новгород, 2010. -24 стр.
19. Захаров О.Н. *Архитектурные панорамы Невских берегов, Ленинград*: Издательство Стройиздат, 1984. -320 стр.
20. Зингер Л.С., Веймарн Б.В. *История искусства народов СССР. Искусство народов СССР в период Великой Отечественной войны и до конца 1950-х годов*. Том 8. Москва: Издательство Изобразительное Искусство, 1977. -486 стр.
21. Колотовкин А.В., Эльтман И.С., Педаш Г.А. *Архитектура Советской Молдавии*, Кишинёв: Издательство Стройиздат, 1973. -88 стр.
22. Колотовкин А.В., Шойхет С.М., Эльтман И.С. *Архитектура Советской Молдавии*. Москва: Издательство Стройиздат, 1987. -319 стр.

23. Константинов А.С. *Принципы формирования городских прибрежных территорий*. IV Международная студенческая электронная научная конференция *Инновации в ландшафтной архитектуре*. Нижний Новгород: Издательство ННГАСУ, 2011, стр.1-5.
24. Кузь А.В. *Становление Молдавской Архитектуры (1924-1940-е гг.)*. Диссертация по специальности 18.00.01 – теория и история архитектуры, Москва, 1987. -150 стр.
25. Лазарева Н.В. *Архитектурно-ландшафтная организация долин малых рек в городах. (На примере городов Московской области)*. Автореферат по специальности Архитектура, Москва, 1990. -23 стр.
26. Лукомская И.О. *Взаимодействия архитектуры и ландшафта в урбанизированных долинных пространствах карпатских рек*. Международный электронный научно-образовательный журнал по научно-методическим аспектам архитектурного образования АМІТ (*Architecture and Modern Information Technologies, МАРХИ*), nr.3 (24) 2013, стр.1-18.
27. Лункарь И. *Архитектурно-градостроительные тенденции XX века, их некоторое влияние на формирование архитектурно-пространственного облика города Тирасполя*. Журнал *Приднестровское наследие*, Тирасполь, 2008, стр.107-112.
28. Лупашку В.М. *Научные агропромышленные центры Молдовы (градостроительные аспекты)*. Автореферат по специальности Архитектура, Москва, 1992. -23 стр.
29. Моисеенко З. *Архитектура жилых домов Молдавии*. Кишинев, Картя молдовеняскэ, 1973. Кишинев: Издательство «Картя Молдовеняска», 1967. -93 стр.
30. Милютин Н.А. *Проблема Строительства Социалистических Городов. Основные Вопросы. Рациональной планировки и строительства населенных мест*. Москва: Издательство Ленинград 1930. -90 стр.
31. Оселко Н.Э. *Планировочное развитие приречной территории крупнейшего столичного города*. Диссертация по специальности 18.00.04 Градостроительство, планировка сельских населенных пунктов. Москва, 2001. -181 стр.
32. Осятинский А.И. *Строительство городов на Волге*. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1965. -192 стр.
33. Полушин В.Л. *Тирасполь на грани столетий. Штрихи к историческому портрету города на Днестре*. Книга 1. Тирасполь: Реклиз-Эолис, Лада, 1995. -496 стр.
34. Рудакова О. *Городские кладбища в структуре города*. Журнал *Приднестровское наследие*, Тирасполь, 2009, стр.119-121.
35. Саваренская Т.Ф. *Архитектурно-планировочные вопросы формирования прибрежной территории в городах, расположенных у рек*. Автореферат по специальности Архитектура, Москва, 1964, -24 стр.
36. Садковская О.Е. *Архитектурно-планировочная организация ландшафтов зарегулированных рек малых и средних городов юга России*. Интернет-Вестник ВолгГАСУ. №1 (10), 2010, стр.30-35.
37. Сирик В. *По рельсам чугунным*. Материалы докладов научной конференции *Из истории родного города*. Тирасполь: Издательство ГИПП «Типар», 1997, стр.37-53.
38. Скальковский А.А. *Сравнительный взгляд на Очаковскую область в 1790 и 1840 годах*. // Записки Одесского Общества Истории и Древностей. Одесса: в Городской Типографии, 1844. -273 стр.
39. Смоленский Н.И. *Теория и методология истории*. Москва: Издательство Образовательно-издательский центр «Академия», 2008. -272 стр.
40. Смирнов В.Ф. *Градостроительство Молдавии XIX-XX вв.* Кишинев: Издательство Картя Молдовеняскэ, 1975. -147 стр.
41. Тукманова З.Г. *Комплексное формирование водно-зеленых систем города*. Вопросы теории и практики. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Казань: Известия КГАСУ, № 1 (19) 2012, стр.38-45.
42. Фролов С.С. *Градостроительная реконструкция прибрежных промышленных территорий крупнейших городов (на примере г.Волгограда)*. Автореферат по специальности Архитектура, Санкт-Петербург, 2005. -24 стр.
43. Ха Дуи Ань. *Направления преобразования и развития приречных территорий города Ханоя (Вьетнам)*. Автореферат по спец.Архитектура, Санкт-Петербург, 2013. -24 стр.
44. Чудинова Т.С. *Формирование вертикальной композиции исторических центров приречных городов (на примере городов Поволжья)*. Автореферат по специальности Архитектура, Москва, 1985. -25 стр.

LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI DE DOCTOR

1. Tronciu S. *Arhitectura ecleziastica din orașul Tiraspol*. În: *Arta*. Anuarul Academiei de Științe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural. Chișinău: Ed. Princeps, 2011, p. 144-149, ISSN: 1875-1042 (<http://www.arta.md/upimg/2011/docs/arta2011.pdf>).
2. Tronciu S. *Modelul teoretic de amplasare a noilor obiective arhitecturale în orașul Tiraspol*. În: *Meridian Ingineresc*, publicație tehnico-științifică și aplicativă, 3(62), p.66-70 UTM, ISSN 1683-853X, 2016.
3. Tronciu S., Carpov A. *Art Nouveau-ul provincial din Basarabia*. În: *Meridian Ingineresc*, 3(62), p.46-50 UTM, ISSN 1683-853X, 2016.
4. Tronciu S. *Принципы функционального зонирования общественных зданий*. Indicație metodică. Chișinău: Secția Redactare și Editare a UTM, 2015, ISBN 978-9975-45-362-2.
5. Tronciu S. *Biserica comemorativă Sf. Andrei din cetatea Tiraspol. Studiu de caz*. În: *Arta*. Anuarul Academiei de Științe a Moldovei, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul Artelor, Chișinău: Ed. Garomont, 2012, p. 144-149, ISSN: 1875-1042 (<http://patrimoniu.asm.md/wp-content/uploads/2014/04/arta.-2012.pdf>).
6. Tronciu S. *Identificarea spațiului urban selectiv*. În: *Probleme actuale ale arhitecturii și urbanismului*. Culegere de articole p. 112-115, UTM, 22.12.2011; ISBN 978-9975-71-314-6.
7. Tronciu S. *Determinarea dominantelor în situl urban (Fragmentul străzii 25 Octombrie 1917, orașul Tiraspol)*. În: *Probleme actuale ale arhitecturii și urbanismului*, Chișinău: UTM, 2012, p. 214-219, 15-16.11.2012; ISBN 978-9975-71-314-6.
8. Tronciu S. *Arhitectura bisericilor rotonde din Basarabia*. În: *Probleme actuale ale arhitecturii și urbanismului*. Chișinău: UTM, 2012, p. 220-226, ISBN 978-9975-71-314-6.
9. Tronciu S., Nesterov T. *Orașele fluviale în Republica Moldova (de pe râul Nistru)*. În: *Probleme actuale ale arhitecturii și urbanismului*. Chișinău: UTM, p.155-160 2010, ISBN 978-9975-71-011-4.
10. Tronciu S. *Biserica comemorativă "Sf. Andrei" din cetatea Tiraspol. Studiu de caz*. În: *Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor*, Rezumatele comunicărilor, IPC al Academiei de Științe a Moldovei, 31.05-01.06.2012, p.102, ISBN 978-9975-4319-6-5.
11. Tronciu S. *Edificiile pentru spectacol din orașul Tiraspol*. Conferința științifică cu participare internațională. *Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor*, Rezumatele comunicărilor, IPC al Academiei de Științe a Moldovei, 22-24.05.2013, p.114, ISBN 978-9975-4319-6-5.
12. Tronciu S. *Specificul arhitecturii clădirilor pentru spectacol din orașul Tiraspol*. Simpozionul Internațional „Monumentul – tradiție și viitor” / Ediția a XVI-a, secțiunea Viața monumentelor – istorie, arhitectură, arheologie, p.45, 9-12.10.2014.
13. Tronciu S. *Sunetele reînvierii la Tiraspol*. În: *Natura*. Revistă cu publicație de ecologie, turism și cultură, nr.10 (236), p.8, octombrie 2011.

ADNOTARE

Tronciu Sergiu. *Constituirea arhitecturii oraşului fluvial Tiraspol*, teză de doctor în arhitectură. Chişinău, 2019. Structura tezei: cercetarea include textul 142 pagini text de bază care cuprinde: introducerea, 4 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 240 de titluri, (total 280 de pagini). Rezultatele cercetării au fost publicate în 13 articole științifice.

Cuvinte-cheie: front la apă, aşezare urbană, binom oraş-apă, arteră acvatică, plan general, aspecte tipomorfologice, dezvoltare urbanistică, arhitectură ecleziastică, edificii publice.

Domeniul de studiu: 212.01. Arhitectura clădirilor și edificiilor.

Scopul lucrării: elaborarea principiilor de formare a arhitecturii privind determinarea modelului optim de dezvoltare durabilă a or. Tiraspol, precum și elucidarea evoluției și dezvoltării urbane și arhitecturii oraşului în raport cu factorul primordial al amplasării riverane.

Obiectivele propuse: definirea parametrilor arhitecturali prioritari ai oraşului Tiraspol; stabilirea particularităților de formare a modelului teoretic de dezvoltare a oraşului cu evidențierea etapelor arhitectural-urbane; determinarea dependenței formării țesutului urban de cerințele normative, a repartiției funcționale în diferite zone (fond locativ, zone industriale, spații verzi etc.).

Noutatea și originalitatea științifică: lucrarea reprezintă un studiu complex în spațiului științific autohton dedicat evoluției și specificului urbanismului și arhitecturii oraşului. Originalitatea lucrării este determinată de volumul semnificativ al materialelor introduse pentru prima dată în circuitul științific cu scopul sistematizării cronologice și evoluției diacronice a arhitecturii.

Problema științifică importantă soluționată: identificarea carcusei arhitectural-urbane și de zonare funcțională a țesutului urban în raport cu spațiul prioritar fluvial. Ca rezultat a fost conturată analiza țesutului urban cu propuneri de dezvoltare a or. Tiraspol în concordanță cu raportul dintre carcasa oraşului și componentele sale principale – obiectivele de arhitectură și mediul natural, precum și legăturile compoziționale dintre malurile râului Nistru.

Semnificația teoretică: constă în abordarea relației dintre organismul urban și mediul natural, componente importante în formarea aspectului arhitectural al unui oraş riveran. Rezultatele cercetării vor putea fi implementate la valorificarea arhitectural-urbanistică a oraşelor riverane din Republica Moldova, raportate la contextul mediului lor natural.

Implementarea rezultatelor științifice: rezultatele cercetării vor putea fi utilizate în procesul de cercetare. Lucrarea constituie o bază documentară și un suport metodologic pentru investigațiile ulterioare în domeniul arhitecturii, urbanisticii și ingineriei civile. Cercetarea poate servi drept sursă metodică complementară la studierea arhitecturii regiunii.

Valoarea aplicativă a lucrării: reiese din utilizarea rezultatelor studiului la elaborarea planului urbanistic general al oraşului Tiraspol și al planului de dezvoltare strategică a aşezărilor aferente, precum și a programelor de construcție a clădirilor în partea riverană a oraşului.

АННОТАЦИЯ

Трончу Серджиу. *Формирование архитектуры Тирасполя – города на реке*, Диссертация на соискание ученой степени доктора архитектуры, Кишинэу, 2019. Диссертация, изложена на 142 стр. текста, содержит: введение, 4 главы, выводы, библиографию из 240 наименований (всего 280 стр.). Результаты исследования были опубликованы в 13 научных статьях.

Ключевые слова: фронт водной артерии, городское поселение, город-река, ген.план, типологические аспекты, градостроительное развитие, культовая архитектура, общ.здания.

Область исследования: 212.01. Архитектура зданий и сооружений.

Цель работы: заключается в разработке принципов формирования архитектуры для получения оптимальной модели устойчивого развития г.Тирасполя, а также выявление архитектурно-градостроительной эволюции города.

Задачи исследования: Определение приоритетных архитектурных параметров города Тирасполя; установление особенностей формирования теоретической модели развития города с выделением архитектурно-градостроительных этапов; определение зависимости формирования городской ткани от нормативных требований территориального зонирования.

Новизна и научная оригинальность работы представляет собой комплексное исследование в отечественном научном пространстве эволюции и специфики развития градостроительства и архитектуры города. Оригинальность работы определяется значительным объёмом материалов, впервые введенных в научный оборот с целью хронологической систематизации.

Решенная научная задача заключается в определении архитектурно-градостроительного каркаса города и его функционального зонирования относительно пространства реки. В результате был проведен анализ городской ткани с предложениями по развитию г. Тирасполя относительно каркаса города и его основных составляющих – архитектурных объектов и природной среды, а также композиционных связей между берегами реки Днестр.

Теоретическое значение состоит в решении проблемы взаимосвязи между городским организмом и природной средой, важных составляющих в формировании архитектурного облика речного города. Результаты могут быть применены при архитектурно-градостроительной оценке прибрежных городов РМ, в контексте их природной составляющей.

Внедрение научных результатов: результаты исследования могут быть использованы в других научных исследованиях. Работа представляет собой документальную базу и методологическую помощь для дальнейших исследований в области архитектуры, городского и гражданского строительства.

Прикладная ценность работы обусловлена применением результатов исследования при разработке генерального плана г.Тирасполя и стратегического плана развития подобных населенных пунктов, а также при строительстве зданий в прибрежной части города.

ANNOTATION

Tronciu Sergiu. *The establishment of architecture of river city Tiraspol*, PhD thesis for the degree of Doctor of Architecture, Chisinau, 2019. The structure of the work: The research, set out on 142 pages of the main text, contains: introduction, 4 chapters, conclusions, a bibliography of 240 titles (total 280 pages). The results of the research were published in 13 scientific articles.

Keywords: waterfront, urban settlement, aquatic artery, city-river binom, general plan, typomorphological aspects, urban development, ecclesiastical architecture, public buildings.

Field of study: 212.01. Architecture of buildings and edifices.

The aim of the work: is to develop the principles of formation of architecture to obtain the optimal model of sustainable development of the city, as well as to identify the architectural and urban planning evolution of the city in relation to the prime factor of the riverine location.

Research objectives: Determination of priority architectural parameters of the city of Tiraspol; the establishment of features of formation of a theoretical model of the city development with the selection of architectural and town planning stages; determination of the dependence of the formation of urban tissue from the regulatory requirements of territorial division by zones.

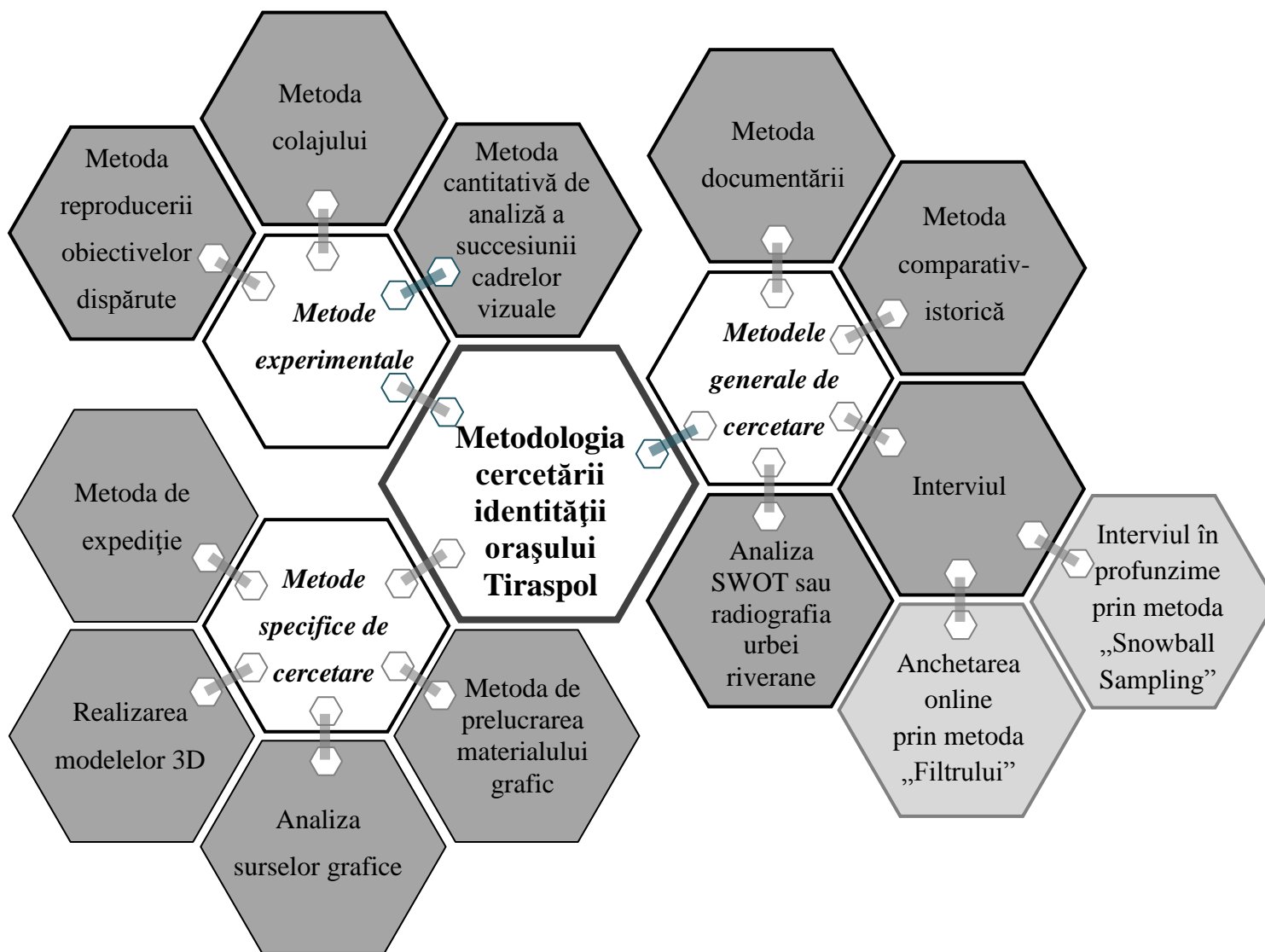
Scientific novelty and originality: of the work is a comprehensive study in the native scientific space of the evolution and specifics of the urban and architecture development of the city. The originality of the work is determined by the significant volume of materials, first introduced into scientific circulation for chronological systematization and diachronic evolution of architecture.

The scientific problem solved is the identification of the architectural-urban carcass and the functional zoning of the urban tissue in relation with priority of the river area. As a result, the analysis of urban tissue with proposals for the development of Tiraspol was outlined in accordance with the relationship between the city's housing and its main components - the architectural objectives and the natural environment.

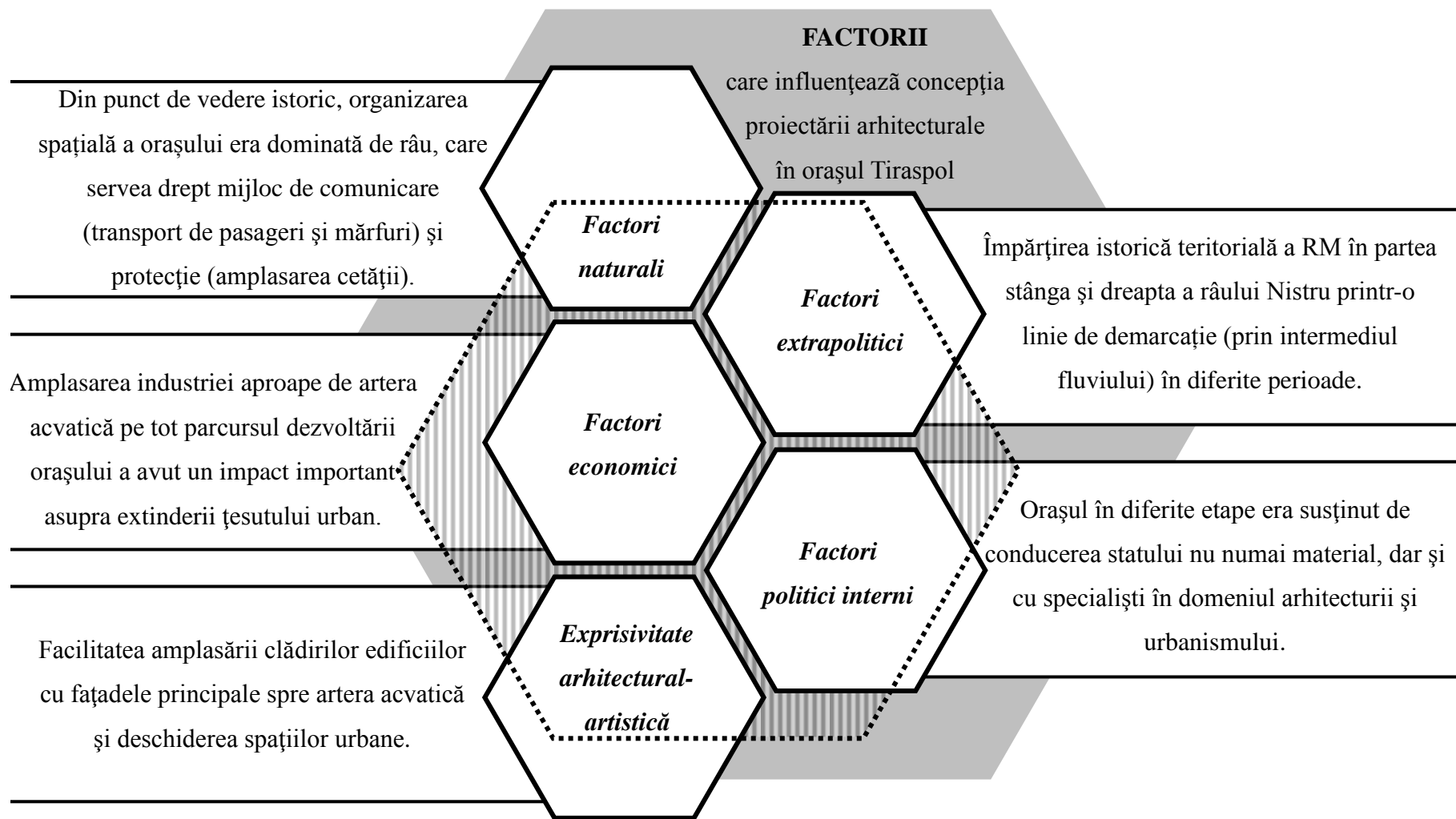
The theoretical significance: is to solve the problem of the relationship between the urban body and the natural environment, important components in the formation of the architectural aspect of the river city. The results of the research can be implemented in the architectural and urban development of the riparian cities of the RM, related to the context of their natural environment.

The Implementation of scientific results: the results of studies can be used in the scientific research process. The work is a documentary base and methodological support for further research in the field of architecture, urban and civil construction. It can serve as an additional methodical source for studying of region architecture.

The applicative value: of the work is due to the application of research results in the development of general urban plan for the city of Tiraspol and the strategic plan for the development of related settlements, as well as in the construction of buildings in the river side of the city.

Schema nr.1. Metodologia cercetării identității orașului Tiraspol

Schema nr.2. Principiile de amplasare și factorii care influențează proiectarea arhitecturii edificiilor publice în partea centrală a or. Tiraspol

TRONCIU SERGIU

**CONSTITUIREA ARHITECTURII
ORAȘULUI FLUVIAL TIRASPOL**

212.01. ARHITECTURA CLĂDIRILOR ȘI EDIFICIILOR

Autoreferatul tezei de doctor în arhitectură

Bun de tipar 05 martie 2019

Formatul hârtiei 60x80 1/16

Hârtie ofset Tipar RISO

Tirajul 70 ex.

Coli de tipar 2,0

Comanda nr.22

2004, UTM, Chișinău, bd.Ștefan cel Mare și Sfânt, 168
Editura „Tehnica-UTM”
2045, Chișinău, str.Studentilor, 9/9